

'PASSIV DRIKNING'

– en ny strategi i alkoholforebyggelsen

I Guldborgsund Kommune har man brugt begrebet 'passiv drikning' til at sætte fokus på hvordan den enkeltes alkoholadfærd har konsekvenser for andre.

AF HELENE GOLDBERG

-Til mit bryllup ankom min far beruset før alle de andre gæster. Han var så fuld, at han væltede borde og stole, fortæller en kvinde. En anden kvinde fortæller: -Engang da jeg var i byen, blev jeg skubbet af en beruset mand, jeg ikke kendte. Han tog også kvælertag på min kæreste. Vi måtte forlade stedet gennem bagdøren.

Disse udtalelser er eksempler på 'passiv drikning.' Passiv drikning omfatter situationer, hvor mennesker bliver generet, påvirket negativt eller skadet af andre menneskers alkoholadfærd. Det er et rummeligt begreb, der både kan inkludere mindre og større påvirkninger.

De indledende udtalelser kommer fra to tilfældige borgere i Guldborgsund Kommune, som blev stoppet på gågaden i Nykøbing Falster og spurgt, om de ville fortælle om eventuelle negative oplevelser med berusede personer. Anledningen var en pilotundersøgelse, som skulle give indblik i borgernes erfaringer med passiv drikning i Guldborgsund Kommune og vise, om det var muligt at motivere til samtale om borgernes erfaringer med alkohol i det offentlige rum.

Med afsæt i en redegørelse for pilotundersøgelsen vil jeg i denne artikel diskutere teoretiske perspektiver i forhold til at benytte 'passiv drikning'-vinklen i alkoholforebyggelsen.

Konsekvenser for omgivelserne

I alkoholforebyggelsen fokuseres der ofte på de sundhedsmæssige risici ved stort alkoholforbrug – heriblandt især potentielle helbreds-skader - og befolkningen opfordres blandt andet til at overholde genstandsgrænserne. Mange års erfaringer med kampagner og oplysning har dog tilsyneladende ikke gjort det store indtryk, eftersom danskernes alkoholforbrug er steget.

Guldborgsund Kommune del-

tager i Sundhedsstyrelsens projekt 'Børn i familier med alkoholproblemer'. Projektet er en vigtig baggrund for, at der i kommunens nye sundhedspolitik er blevet sat øget fokus på konsekvenser for omgivelserne ved følgende formulering:

'Hvis alkoholforbrug kun ramte den drikkende selv, var brug af alkohol en privatsag, men de væsentligste konsekvenser ved alkoholforbrug er ikke kun de skader, alkoholforbrug påfører den enkelte,

PASSIV DRIKNING OMFATTER SITUATIONER, HVOR MENNESKER BLIVER GENERET, PÅVIRKET (NEGATIVT) ELLER SKADET AF ANDRE MENNESKERS ALKOHOLADFÆRD

men de skadevirkninger, alkoholforbrug har for andre. Menneskets ret til at vælge indbefatter ikke, at man må skade andre. Guldborgsund Kommunes sundhedspolitik adskiller sig derfor i sin sundhedsfremme- og forebyggelsesstrategi ved at skifte fokus fra den drikkende til i lige så høj grad at omhandle konsekvenserne for den drikkes netværk = de 'passivt drikende'.⁽¹⁾ Dette sundhedspolitiske fokus dannet afsæt for pilotundersøgelsen om passiv drikning i Guldborgsund Kommune.

Metode

Pilotundersøgelsen blev foretaget som led i en lokal kommunal kampagne om alkoholforebyggelse, der satte fokus på dansk alkoholkultur, heriblandt lokale tilbud og initiativer. Kampagnen 'Vi sætter spot på A'et i KRAM' [Kost, Rygning, Alkohol og Motion] blev lanceret som en lokal kampagne i fem uger i februar og marts 2009 samtidig med, at DR og Sundhedsstyrelsen kørte en national kampagne som led i projektet 'Børn i familier med alkoholproblemer.' Undersøgelsens deltagere blev kontaktet på gågaden i Nykøbing Falster i marts 2009 og præsenteret for en kort mundtlig introduktion til undersøgelsen.

Deltagerne fik oplyst, at de fleste danskere på et eller andet tidspunkt har oplevet at blive generet eller påvirket negativt af andres berusede adfærd – ligesom de fleste danskere har været udsat for andres rygning. Det blev forklaret, at gener og påvirkninger eksempelvis kan handle om at blive antastet af tilfældige personer på gaden og/eller omhandle en påvirkning fra eller bekymring for personer i ens nærmeste omgangskreds.

Den anvendte metode var strukturerede interviews med afsæt i en spørgeguide, der afdækkede deltagernes oplevelser af gener og påvirkninger. Spørgsmålene var lukkede ja/nej-spørgsmål samt supplerende spørgsmål, som gav mulighed for korte uddybende beskrivelser.

Spørgeguiden afdækkede spørgsmål som: 'Er du inden for det sidste år blevet generet eller påvirket af berusede personer?' I bekræftende fald blev personen bedt om at uddybe med underspørgsmål – som fx: 'Har du inden for det sidste år oplevet at blive skældt ud af berusede personer?' Andre spørgsmål gik på, om personen tidligere var blevet generet eller påvirket af berusede personer. I bekræftende fald blev personen spurgt: 'Er der en episode, du særligt kan huske, du har lyst til at fortælle om?' Atter andre spørgsmål handlede om, hvorvidt der i den nærmeste omgangskreds var personer, hvis fuldskab påvirkede eller bekymrede svarpersonen. Afslutningsvis blev der spurgt: 'Er der noget, du gerne vil uddybe i forhold til, hvordan du er blevet påvirket eller generet af andres fuldskab?'

Borgerne fik til sidst udleveret en præsentation af Guldborgsund Kommunes tilbud på alkoholområdet.

Metodiske erfaringer

Med den beskrevne metodiske tilgang var ønsket at bryde det tabu, som kan eksistere i forhold til alkohol, og undersøge, om det ville være muligt at drøfte erfaringer med alkohol på samme måde som erfaringer med motion, kost eller rygning. Ved at stille generelle ja/nej-spørgsmål var ønsket at gøre det nemmere for de deltagende borgere at forholde sig til emnet. Endvidere tog undersøgelsen udgangspunkt i et ønske om at afprøve en ny metode med henblik på at styrke 'legitimeringen' af snak om alkohol i det offentlige rum.

Borgerne var generelt interesserede i undersøgelsen og villige til at deltage. Nogle borgere ønskede kun at svare på de generelle ja/nej-spørgsmål, men mange kom med korte uddybende beskrivelser. Enkelte borgere fortalte desuden om mange øvrige oplevelser og holdninger til alkohol – både inden det formelle interview begyndte, og efter at det var gennemført.

Begrundelsen for at give plads til de korte uddybende beskrivelser var et ønske om at få flere perspektiver på passiv drikning, end det ellers ville være muligt ved en kvantitativ analyse baseret på ja/nej-spørgsmål, idet passiv drikning i sagens natur omhandler varierede og subjektive oplevelser.

I pilotundersøgelsen blev der ikke spurgt til, hvor meget svarpersonerne selv drak. Andre studier har dog vist, at jo mere personer selv drikker og bliver berusede, desto højere er risikoen for, at de også selv udsættes for gener fra andre berusede personer.⁽²⁾

Resultater

52 adspurgte borgere i alderen fra 15 år og op accepterede at medvirke i pilotundersøgelsen, mens kun 8 afslog. Resultaterne fra pilotundersøgelsen viser blandt andet, at inden for det sidste år var 37% af de deltagende borgere blevet udsat for passiv drikning i form af *gener eller påvirkninger* fra berusede personer. I de tilfælde, hvor borgerne svarede ja til at være blevet generet/påvirket inden for det sidste år, blev de, som tidligere nævnt, bedt om at uddybe påvirkningens karakter ud fra forskellige svarmuligheder (se grafen). Desuden var 60% - eller tre ud af fem - af de deltagende borgere blevet udsat for passiv drikning i form af at være *påvirket af eller bekymret for alkoholadferden hos personer i den nærmeste omgangskreds*. De deltagende borgeres korte beskrivelser viste til gengæld et stort spænd i deres individuelle oplevelser af passiv drikning:

En kvinde fortalte eksempelvis om en episode, hun særligt kunne huske, hvor hun ventede på toget og blev antastet af nogle berusede personer. 'De var flinke nok i starten, men så blev de mere og mere ubehagelige og pågående.'

I forbindelse med de øvrige uddybende beskrivelser, fortalte en ung mand: 'Jeg voksede op med en mor, der drak. Det har påvirket mig meget'. Sådanne personlige historier gav øget indblik i, hvilke ople-

velser der kan ligge bag borgernes bekræftende svar på at have været udsat for passiv drikning. De korte beskrivelser viser, at passiv drikning både forekommer som tilfældige oplevelser i det offentlige rum og som gentagne oplevelser og påvirkninger fra personer i nærmeste omgangskreds, der 'drikker for meget'.

De korte beskrivelser gav yderligere indblik i de deltagende borgeres mangeartede erfaringer med passiv drikning. De fleste uddybende beskrivelser omhandlede personer i

den nærmeste familie, der 'drak for meget', og disse oplevelser trådte også frem som oplevelser, der i høj grad havde påvirket de deltagende borgere og medført forskellige konsekvenser for deres liv.

Det skal afsluttende bemærkes, at undersøgelsen var en pilotundersøgelse med en forholdsvis lille svarpopulation. Analysen er derfor baseret på de reelle, indhentede tal og uddybende beskrivelser, mens alders- og kønsperspektiver ikke er blevet analyseret.

Perspektivering

Tidligere undersøgelser af alkoholadfærd i Guldborgsund Kommune har primært søgt at belyse overskridelser af Sundhedsstyrelsens genstandsgrænser.⁽³⁾ Guldborgsund Kommune deltog senest i den landsdækkende såkaldte KRAM-undersøgelse i foråret 2008, hvis resultater blandt andet viser, at 9,6% af kommunens borgere overskrider genstandsgrænserne på en uge.⁽⁴⁾

Pilotundersøgelsen om passiv drikning i Guldborgsund Kommune tyder dog på, at alkoholadfærden er et større problemområde end belyst i undersøgelser, der primært fokuserer på overskridelse af genstandsgrænser. Netop derfor er det interessant – og ikke mindst relevant – at belyse alkoholadfærd fra en anden vinkel.

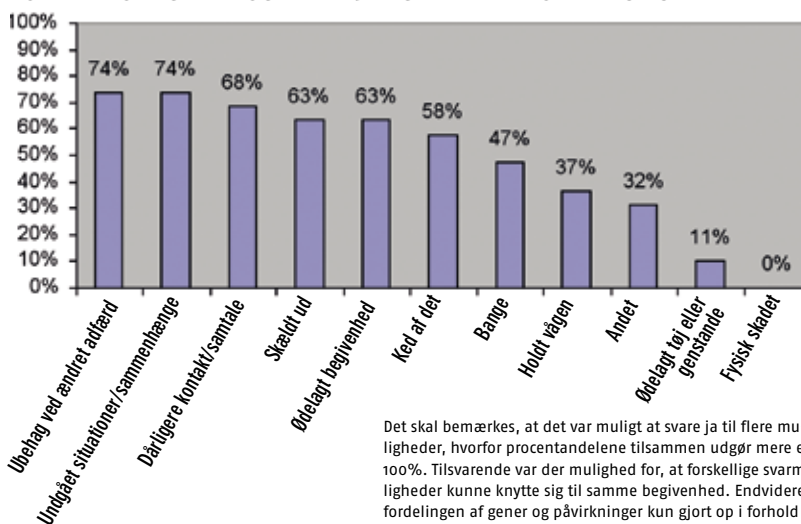
Undersøgelser med fokus på genstandsgrænser tager endvidere udgangspunkt i et individuelt helbredsproblem i forhold til alkoholproblematikken. Ifølge den norske psykiater og debattør inden for alkoholområdet, Hans Olav Fekjær, er det problematisk at lægge det primære fokus på de individuelle personers helbred samt den risiko, som den enkelte udsætter sig selv for. Dette skyldes, at det ofte fører til modstand mod reguleringer og ydre tiltag – også kaldet 'strukturel forebyggelse'.⁽⁵⁾ Så længe problemer og skader opgøres i forhold til den enkelte, vil alkoholadfærd blive set som en privatsag, som andre ikke skal blande sig i, mener Fekjær.

Fekjær nævner endvidere, at hvorvidt en specifik aktivitet opfattes som skadelig for den enkelte eller for andre påvirker, hvordan samfundet opfatter og regulerer aktiviteten. Derfor opfattes aktiviteter som bjergbestigning, elastikspring osv. som en fare, den enkelte har ret til at udsætte sig for. I modsætning hertil er aktiviteter, hvor andre udsættes for fare, strengt reguleret - fx brug af våben og kørsel med bil.⁽⁶⁾

Så i forlængelse af Fekjærs ræ-

FORMER FOR GENER OG PÅVIRKNINGER INDEN FOR DET SIDSTE ÅR

Det skal bemærkes, at det var muligt at svare ja til flere muligheder, hvorfor procentandelene tilsammen udgør mere end 100%. Tilsvarende var der mulighed for, at forskellige svarmuligheder kunne knytte sig til samme begivenhed. Endvidere er fordelingen af gener og påvirkninger kun gjort op i forhold til den gruppe af deltagende borgere, som svarede bekræftende på, at de var blevet generet inden for det sidste år.

sonnement kan det indtil videre konkluderes, at så længe alkoholforbrug primært bliver opfattet og formidlet som en helbredsrisiko, den enkelte udsætter sig for, så længe vil det være svært for samfundet at sætte ind med strukturel forebyggelse. Men 'hvis det mest fremtrædende problem ved forbruget af alkohol [derimod] opleves som hensynsløs og grov adfærd over for andre, så vil det være en naturlig opgave for samfundet at regulere det,' udtaler Fekjær i et interview.⁽⁷⁾

Pilotundersøgelsen om passiv drikning i Guldborgsund Kommune peger som ovenfor nævnt tilsvarende på, at hensynsløs alkoholadfærd og passiv drikning udgør et langt større problem end den enkeltes overskridelse af genstandsgrænser. Et ændret fokus fra 'hensynet til individet' til 'hensynet til andre' kan derfor måske føre til en helt ny holdning i befolkningen og dermed til en mere opmærksom og hensynsfuld alkoholadfærd - samt føre til en større tilslutning til såkaldt strukturel forebyggelse. På rygeområdet har et ændret fokus fra 'hvordan rygeren skadede sit eget helbred' til 'hvordan rygeren påvirkede og skadede andre' muliggjort en ny lovgivning samt en helt ny, hensynsfuld adfærd og holdning i befolkningen. Det anses således ikke længere for rimeligt at udsætte andre for rygningens skadevirkninger.

Man må forvente, at der i et samfund som det danske - hvor der drikkes 'tæt og tit' - er stor mulighed for

at blive udsat for passiv drikning - i forskellig grad. Dette dokumenteres også i en ny repræsentativ undersøgelse, hvor kun 7% af danskerne aldrig har oplevet nogle af de sociale skadevirkninger, som der spørges til i undersøgelsen.⁽⁸⁾ Samme undersøgelse viser, at danskerne i højere grad opfatter alkohol som et socialt problem end et sundhedsmæssigt problem, trods de mangeårige oplysninger om alkohols sundhedsmæssige skadevirkninger. Men spørgsmålet er, om øget fokus på de forskellige helbredsmæssige skader kan legitimere en strukturel forebyggelse og motivere en ændret adfærd blandt danskerne jf. Fekjærs føromtalt pointer?

Med udgangspunkt i en antropologisk vinkel på forebyggelse giver det mening at møde mennesker, der hvor de er. Hvis danskerne overvejende opfatter skyggesiden af alkohol som et socialt problem frem for et sundhedsmæssigt problem, hvorfor så ikke gå den vej i forebyggelsen, idet det fremtidigt netop er her, man kan motivere befolkningen til forandring? Øget fokus på 'passiv drikning' italesætter netop, at den enkeltes alkoholadfærd kan påvirke og skade andre end den, der drikker: En sådan italesættelse kan give den, der drikker, en ny opmærksomhed på, at personens alkoholadfærd rent faktisk kan have negative konsekvenser for andre - hvilket personen måske ikke er blevet gjort opmærksom på før. Samtidig giver tilgangen omgivelserne mulighed

for at sige fra - hvilket er en mulighed, man ikke har, hvis det kun er den enkelte persons helbred, der er på spil. En italesættelse af passiv drikning i alkoholforebyggelsen kan muligvis med tiden legitimere og motivere til strukturel forebyggelse på alkoholområdet og ikke mindst til mere sunde og hensynsfulde alkoholvaner. ■

Artiklen bygger på pilotundersøgelsen: Passiv Drikning i Guldborgsund Kommune. Les hele rapporten på www.guldborgSUNDHED.dk

Denne artikel har sat fokus på pilotundersøgelsen om passiv drikning - og teoretiske perspektiver og potentialer ved at benytte denne tilgang i forebyggelsen. I næste nummer af STOF bringes en praksisorienteret artikel om reaktioner på tilgangen samt overvejelser i forhold til, hvordan pilotundersøgelsen i fremtiden kan benyttes i alkoholforebyggelsen i Guldborgsund Kommune.

LITTERATUR

1. Sundhedspolitik. Guldborgsund Kommune. 2009.
2. Rossow, I. & Hauge, R.: Who Pays for the Drinking? Characteristics of the Extent and Distribution of Harms from Other's Drinking. *Addiction* 2004, 99: 1094-1102.
3. Se bl.a. Sundhedsprofil 2006. GuldborgSund Kommune.
4. KRAM-profil, Guldborgsund Kommune. Statens Institut for Folkesundhed. 2008.
5. Fekjær, H. O.: Rus. Bruk, Motiver, Skader, Behandling, Forebygging, Historikk. Gyldendal Akademisk, Norge. 2009. [3. udgave].
6. Fekjær, H. O.: Alcohol and Harm to Others. Is the Main Alcohol Problem Drunkenness or Alcoholism? Paper præsenteret ved konference i Tallinn, den 10.-12. oktober 2008.
7. Kargaard, M.: Passiv druk. Misbrugspolitisk Magazin. 2009-01.
8. Fremtidens alkoholpolitik - ifølge danskerne. Mandag Morgen & Tryk Fonden. 2009.
9. Tak til psykolog og projektleder Lena B. Bach for at pointere problemstillinger ved at benytte 'passiv druk' og for at foreslå 'passiv drikning' som et alternativ.

HVORFOR IKKE PASSIV DRUK?

BEGREBET 'PASSIV DRINKNING' er inspireret af begrebet 'passiv rygning' og den udvikling, der har været på rygeområdet - fra at være den enkeltes sag til at være en samfundssag. Begrebet benyttes for at italesætte og skabe debat om oplevelser, som ofte bliver forbigået i stilhed, selv om de forekommer i vid udstrækning. I planlægningsfasen blev pilotundersøgelsen be-

skrevet som én, der ville afdække 'konsekvenser for andre ved den enkeltes alkoholadfærd'. I analysen af resultaterne blev det mere populære 'passiv druk' først benyttet og anvendt som et overordnet analytisk begreb, der kan rumme borgernes mangeartede oplevelser med hensynsløs alkoholadfærd i Guldborgsund Kommune - med den person, der udsættes, som

førsteperson. Men med afsæt i debat og sparring med aktører på alkoholområdet blev begrebet 'passiv drikning' introduceret og valgt i stedet. Begrebet 'passiv drikning' benyttes frem for 'passiv druk', idet 'drikning' er mere neutralt og observerende, mens 'druk' kan forekomme fordømmende og stigmatiserende og derfor føre til modstand frem for dialog og debat.⁽⁹⁾